

Рецензент

Проф. др Александар Ж. Пејровић

Милоје Стевановић

ЉЕБА МИ И СОЛИ

Илустратор

Божидар Плазинић, академски сликар

Чачак, 2024.

*Посвећујем моим унуцима
Јанку, Јовану, Јани, Марџи, Миони
и Маџгалени, праунуцима Никши
и Јелисавџи и онима шџо ће, ако
Боџ да, јаком доћи.*

Милоје Стевановић

Хлеб живота

Ова искрено и посвећено написана књига *Љеба ми и соли* хвале је вредан покушај да се направи мост између две обале времена или да се споји неспојиво. То неспојиво данас су традиција и модерност, етика и технологија, словесност и исхрана. Пишући о времену потребном да се природа преобрази у културу, од првог семена до хлеба на столу, писац заправо пролази тегобни пут сазревања човека у историји и личном животу. Он се у том покушају ослања на искуство народног живота, његову пословичну умност и начине на које је својим умећем долазио у сагласност с природом.

Реч је не само о преображају природних твари већ и више од тога, о успону свести која својим проницањем треба да обухвати цео смисао умећа стварања и употребе хлеба. Хлеб је најзначајнији симбол традиционалног знања које је током претходних векова одржавало живот и

бранило га од мноштва искушења. Он је практична основа глагола *јести* који је генерички повезан с глаголом *јесте* јер је кроз дуге векове сваковрсне борбе *јести* било услов да човек *јесте*. Хлеб је тако био симбол самог постојања што је језик сачувао у свом етимолошком памћењу.

То сећање је данас ширењем индустријских начина производње хлеба замагљено и писаном речи, на овај начин, га треба дати на знање нараштајима који долазе уљуљкани у варљиву лакоћу технолошке производње. Што је технологија производње хлеба аутоматизованија, то живот постаје инвалидан јер је из стварања хлеба искључена рука, технолошки одсечена од човека. Тако је и свест под притиском шарених слика постала немоћна да човека брани од привида што је њен основни задатак. Зато је важно што је ова књига оплемењена цртежима уметничке руке Божићара Плазинића да би се и на тој равни потврдио значај слободне руке и њена сагласност у уметничкој и пољопривредној производњи.

Писац књиге има одличан осећај и интуицију да цртеж слободне руке потврђује његове тезе и да је стварање хлеба такође нека врста уметности, племенитости исцртавања лепих дела у души и природи ствари. Свестан тога, писац се својим унуцима и праунуцима обраћа пријатним речима, учећи их стрпљењу и саосећајности да би истовремено испекао и хлеб и карактер својих

унука. Избор је јасан: или ћемо, припремајући хлеб, подизати и преображавати себе, или ћемо, без свести о идентитету, хлеб доживети као отуђену творевину сведену на пуко средство преживљавања коју у себе уносимо одсутно, без трунке свести и о њему и о себи.

Да би се све ово о чему књига говори схватило прво треба осетити глад, а ова књига је покушај да се задовољи духовна глад да би се могло заситити хлебом који јесте. Тај хлеб духовне глади је исти онај с којим је Христос нахранио мноштво људи који су га слушали. То је хлеб добре воље и општег добра који се делећи умножава. Посебно је важно што је тај хранитељски дух духовно осликан драгачевским пејсажима и карактерима. Он је исказан речником драгачевског дијалекта што целој причи даје изворност и убедљивост. Језик је хлеб живота, у стомаку ће бити горак, али у устима сладак.

Александар Ж. Пећровић

ЉЕБА МИ И СОЛИ

Пређе слово

Наш народ је ижњедријо измудрицу: *Гобеља у-блаши ѿбеља из-блаша*. Ваистину, живот сваког човека, родословље једне породице, историја сваког друштва се састоји од таког ода: *ѿбеља у-блаши ѿбеља из-блаша*. Или што казивагу наши стари: *Колко-ѿођ има узбрдица, нолико низбрдица*.

Кадгођ је нека породица заврљала с пута благочашћа у неморал, у брезбожје то е бијо почетак њејзина краја. Тај дом се, ан је дошо вакат, затрнијо, затро, опушћо.

Сва царства су потље славе забасала у објес а отале се заглибила у каљугу гордости и тујнак дочекала праскзорје своиг погибенија.

Мешчини да се и ово потоње *евро-америчко царство* стровалило у бахатос, у разврат, у објес, у содомију, у ругање Закону Божјем и да е тако обрезабожено, одљуђено и разуларено на умору јербо ће трпила Господња попуцати и следуе му плата по мери безакоња у кое се стрмоглавило.

Човечанство, огрезло у безбожје, ће задесити големе невоље, ко у време потопа или страданија вавилонског ил содомског, па достигнућа људског ума неће бити ниодкаке вајде.

Ондак ћемо се, ко дочека, вратити исконима, јербо е казано да без невоље нема богомоље.

Може бити да ће једног дана борба за љеб насушни наликовати причи описаној у овоме књижурку. Живи били па виђели.

Знадемо да се љеб родио у Египту, според Нила, прије шес иљада година кад је откривен квасац – породилиште љеба. Одондак до данаске се помоћу љеба владало народом, боз-њега се ратовало и освајало, боз-њега се робовало и тамновало.

Љеб је, у време нашијег предака, био мера учтивости и милосрђа: учтив иксан никад није јео љеб док не понуди неког ко е био поред њега, а ко просјаку не би попружио комад љеба учињо би величачку гроту.

Због непослушности Богу прародитеља нашијег род љуцки је осуђен да једе љеб у зноју лица свога. С тога е земљу требало узиратити, па обавити сетву и жетву, жрвњевима самљети зрневље, навасати дрва да би се дошло до љеба.

Љеб је поћекад биво изнад закона: *У то вријеме иђаше Исус у субоџу кроз усјеве; а ученици његови оладњеше и почеше шрѣати класје и јести. А фарисеји видјевши то рекоше му: Гле, ученици*

твоји чине што не ваља чинити у суботу. А он им рече: Нисте ли читали шта учини Давид кад оладње, он и који бијаху с њим? Како уђе у дом Божији и хљебове предложена поједе, које није ваљало јести њему ни онима што су били с њим, него само свештеницима (Мт 12, 1–4).

Неко је патње и муке Христове упоредио са љебом говорећи да је Христ био посијан, да је нико, цвето, расто, покошен бијо, везан ко сноп, одведен на гувно, млаћен, самлевен, убачен у пећ, три дана остављен у њој па извађен, да би га људи јели ко љеб живота. Ваистину, сам Исус каза: *Ја сам хљеб живота: који мени долази неће оладњети, и који у мене вјерује неће никад ожедњети (Јн 6, 35). Заиста, заиста вам кажем: Који вјерује у мене има животи вјечни (Јн 6, 47).*

Викаше моја покојна баба Драгиња, Бог да јој душу прости, кад прековише лармасмо и прегонисмо у несташлукима: *Ђецо, не-укћити, мало сите узвијонули, немојдер да навучите каки белај насе.*

Чини се да е човечанство у овом зловремју много узвијнуло, да укће и урнебеса ко помани-тало, да га е технолошки урадак удаљио од Творца и Закона Његовог, ко Вавилонце у време оно, да га е куси узо под свое наводећи га на танак лед ће ће доћи до оне тачке на коју е ослоњена она страшна клетва: *Љеб ти се огадијо.*

Зато: роде мој, вратимо се исконима, док
не бидне доцкан: поштујмо љеб – извор живота и
љубимо срцем и душом Бога који је љеб живота!

Милоје Стјевановић

*Рече Господ: Још сће чули
како је казано сѣарима: Не кунѣ се
криво, а исѣуни што си се Господу
заклео.*

*А ја вам кажем: Не кунѣте
се никако... Нека буде ваша ријеч:
да, да; не, не...*

(Мт 5, 33–37)

Имаде пођекад момената кад Црква не манише заклетву, ко што е заклетва у војсци, монашка и свештеничка заклетва, заклетва на суду и тако то.

У народу се ижњедрила своеврсна „заклетва“ кад се оће нагласити нека чврста намера или ижњети кака неопозива тврдња: *Љеба ми и соли!*

То показуе колики се значај придаво љебу. И соли.

Драгачевским путeljцима

Деведесетијех година минулог вjека, у време онијег илинданскиг врућина, отац реши да поведе ћер Марију у свое родно село, да јој покаже стазе и богазе његовог босоножја.

Да јој покаже брда и долине преко коиг је пешке и то школи.

Да јој покаже кудије је чуво овце и како е коекад, коеће, с коеким коекако радијо коешта, како се игра коечега с коечим, такмичијо се у коечему и тако стасаво мимогред.

Да јој покаже њиве, ливаде и вотњаке ће се учијо разно-разнијем пословима уз родитеље, ћеда и бабу кои су се преселили у вечнос.

Споради тога бијаше рад да е одведе и на-гробље, то шарено село, ту чуваоницу највећег блага под Сунцем: праха отаца, праотаца и матера.

Успут свратише у дућан крај џаде да би купили тамљан и свјеће д-окаде гробове и запа-ле воштанице за покој душа усопшијег предака. Испред дућана на клупици под липом, поред кое отац паркира фићу, двије ђевојчице лизагу сладолед.

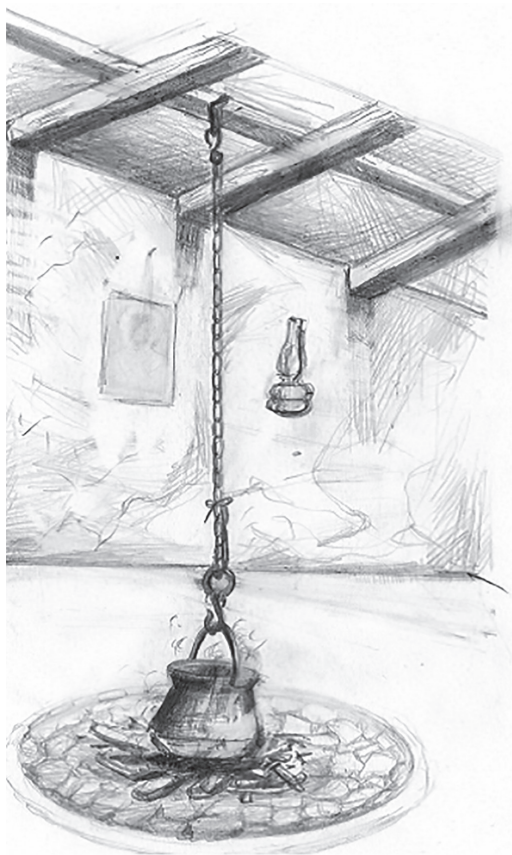
– Тата, могу ли да добијем паре да купим један сладолед?

– Можеш, ћеро – рече отац, па помиловавши је по косици рече: – Ал да знадеш, благо тати, да толико кошта векна љеба. А до векне љеба голем је пут на ком се мора много зноја пролити и труда уложити.

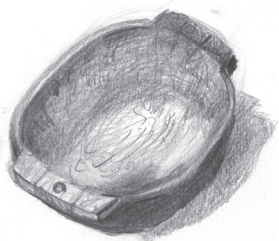
– Како то, тата, кад хлеб зачас купимо у продавници?

Мукотрпан је пут до љеба

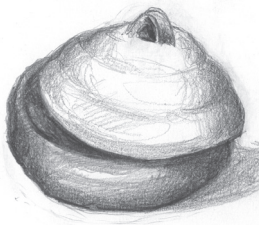
– Земајле се у свакој кући мјесију љеб. Он је маом бијо у облику сунца. Пеко се у округлом плеку у вруни од шпорета или у земљаној црепуљи која се запретала у жар, на огњишту кое је бивало усред куће.

Оїньише

Карлица

Црејуља

Свака кућа е имала наћвар, у ком се држало брашно, и једну величачку дрвену карлицу у којој се закувало тјесто. То се радило слично ко кад ти и твоја сека са мамом мјесите славски колач, само што онак није било такије посуда ни лектричног шпорета.

– Сад сам разумела што си рекао да је пут до хлеба дуг. Стварно, док се замеси брашно па док тесто одстоји да нарасе, па док се испече треба доста времена.

– Е, да е само то, ни по јада. Пут је много, много дужи и тежи да се до погаче стигне.

– Колико дужи?

– Са-ћу да ти објасним како е то било у време оно кад сам ја бијо твоијег година.

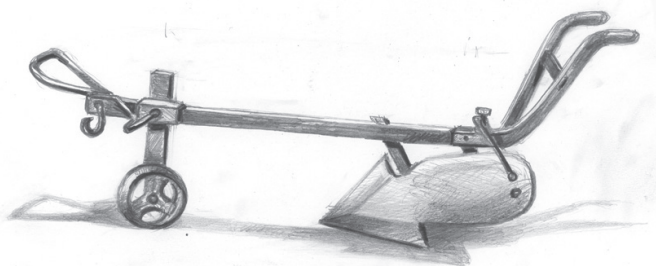
Беж-ђубрета на-њиви, мршава погача на трпези

Да би њива ваљатно родила треба е добро пођубрити шталским ђубретом. А до њега се долази тако што се сваког боговетног дана чисти штала по неколко пута па се ондак под стоку јопет простре слама, а оно ђубре што се лопатом или вилама згрће на гомилу, избацуе се кроз шубер на ђубриште ће ће се згорети.

Пред орање се ђубре товари на-кола ил на сонице, ако е пао снјег, и развлачи по-њиви. Дан два очи орања ђубре се растура гвозденим вилама па се ондак заоре.

Брез орача нема љеба ни колача

Укошају се волови ил упрегну коњи, закачи се плуг ил ралица и ваздан орач оре држећи чврсто рукунице да ниђе не оплаза. То се ради од уранка до заранка. Кад бидне пред-ноћ не знаш дал је уморнија запрега ил орач.

Ралица

Кад њива прируди јопет се упреже запрега и дрљачом повлачи да се земља уситни еда би се могло бацити семе у орну њиву.

Како посијеш тако ћеш пожњети

Потље на-ред долази сетва. Завати се семе у кову ил неку копању и баца шаком преко прста да се правилно распореди. Не смије д-остане лазина, а не ваља ни да се прећера да усев, кад обникне, не бидне пречес.

Да би се семе затрпало у-земљу ваљатно, јопет се њива влачи дрљачом. А пођеко е имо

ваљак који вуче запрега па потље влачења још поваља њиву и она бидне затегнута ко тамбура а семе ушушкано ко кад мајка надои и у пелене повије дјете.

А кукуруз се сијо на оџак. Потље влачења закопа се мотиком оџак, баци два-три зрна жита и на-њиг се нагрне мено ситне земљице. И тако редом, сије се зрно по зрно, оџак по оџак.

Кад се џетва обави, ондак се домаћин и радници прекрсте и њиву предају у руке Господње. И Бог о њој брига бригу: залива е благо-родном кишицом, суши поветарцом, грије сунцом, те тако семе клија, никне и расте.

А ондак дође вакат кад се заметне клас. Ћећаш ли се кад смо били код покојног Ђеда-Жарка кад бијаше класала пшеница па се на поветарцу таласаше коно кад је море узбуркано?

— Да, сећам се. Онда сам први пут видела, кад је пао сутон, како су светлуцали свици над њивом.

— Е, али још смо далеко од погаче којом се сладимо кад љеднемо з-астал да се презалогамо.

— Колико далеко?

Жетвена радос

– Још много зноја треба, благо тати. Кад пшеница, раж, јечам ил зоб сазрели, ондак се њива напуни вредниг жетелица кое срповима жњу усев и за собом остављају руковеди.

Срп

За њима иду везијоци који сад саставе по неколко оније руковеди па иг везују врбовим прушћом у снопове или од пожњевеног усева праве ужета. И сваки сноп усправе да класје бидне окренуто навише к-сунцу, еда би се зрна што боље осушила.

Ијакo е тај посо по врућини тежак, кад гој жетелице ишћерају постат оне, док се враћају на-дну њиве да испотекар почну жњети, обавезно запјевају. Ис, то ти је било милина чути. Каже: *Жишо жањем, ђознае се нажањ / о мој*

Тесџија

Чушџура

*миле шџо се љравиш важан. Ил ону: Да знаш
граџи шџо е леџа жетџва / шџи би дошџо да љравиш
ужетџа.*

– Стварно је лепо.

– Но шта. У тој љепоти смо ми, ђеца, учестовали. Носили смо са извора ладну воду у тесџама и послуживали узноене жетелице и везијоце. Па смо ондак носили чутуру с ракијом себицом и послуживали оне којима е бастало да накрену помено.

Кад бидне пред-ноћ ондак сви, па и ђеца, приносе снопове везијоцима а они ђену крстине тако што слажу снопове у крс и то тако да класје бидне у средини а гузање окренуте у-поље да у случају кише класје не закисне. Пођеко

е трпо по тринес, а пођеко по петнес снопова у једну крстину. И тако се у крстинама снопови на ветру и сунцу још боље осуше.

– Шта ти је то гузања?

– Тако се у народу зове онај задњи део снопа.

Елем, ондак се на волујска или коњска кола са лотрама снопови ћерају на гувно и туј се сад ћену у стогове, тако што се око побјеног коца слаже један по-едан сноп, ал јопет класје уз колац а гузање напоље. И води се рачун да класје бидне старије, касти, високшије па ако се окиша да капи клизе низбрдо ка гузањи еда би клас бијо у сувоти.

По вр свега вршај

И тако жђенути стогови чекају док не на-иђе вршалица. Ондак ти је било мено вршалица па е налога била велика и моро си да чекаш на-ред. Имадијагу у време оно неки *арани* мотори кои су преко ременог каиша окретали вршалице.

Тек доцније су се појавили дрешови, а још касније комбајни.

На вршидбу се искупи цео џемат: онај баца снопове са стога, онај сече прущће и одлаже на-страну, онај налаже вршалицу, неколко њиг одбацуе сламу до коца око ког један ђене а један му ону сламу избацуе навише, једно одгрће пљеву...

И јопет кад мено стану д-одморе, да попију, ко воде, ко раки'ицу: пјесма. Из грла и из срца.

Сећам се ко јуче да е било како ђевојке за-пјеваше: *Моме милу кућа до ѓланине / црне су му очи ко шрњине.*

А ондак груну мушкарци: *Сини оком руме-на ђевојко / сини оком да ѓалим циѓару.*

Е сад, кад је вршај готов, ускупи се пше-ница на гомилу, маом на мушему, покрива се з-другом мушемом и сламом да, не дај Боже, не покисне ако се налуњи и окиша па се чека ветрењача.

Ја не тувим, ал ми тајо причо како зе-мајле није било вршалица ни ветрењача но се врло тако што се снопови подрјеше и на гув-ну простру око једног коца у-круг па се за тај колац конопцом вежу коњи ил волови и онда иг поћераш д-иду наоколо газећи класје. Тако се зрневље круни под њинијем ногама, а онај конопац се са сваким кругом скраћуе па е за-

прега све ближе и ближе коцу. Ондак запрегу окренеш на лево круг и сад се конопац одмотава а запрега удаљава полагањичицу од коца. И тако ћераш док не видиш да је класје окружено кроз-на-кроз.

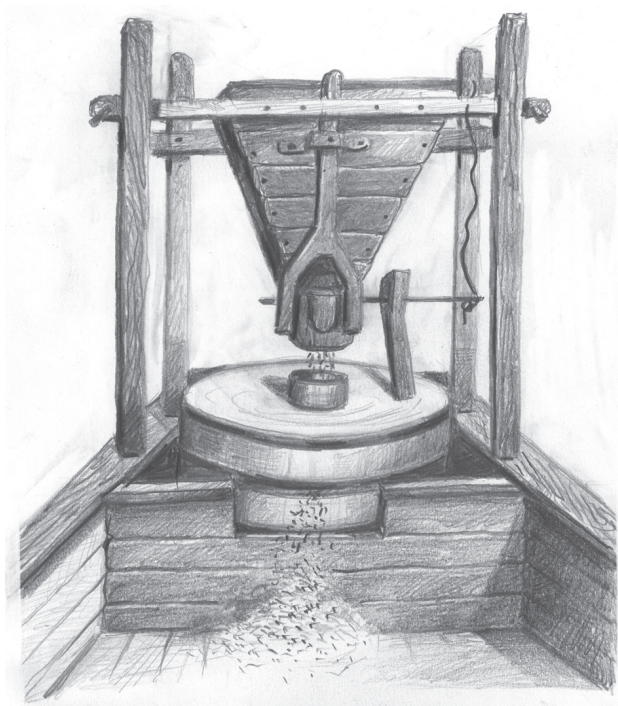
Ондак се слама вилама одвоји од усева па се зрнелу купи у копању која се подигне на главу и озго полако изручива на мушму ил понављу. Ал за вијање мораш да кециш згоду, јербо треба да дува ветар да би од њо плеву на-страну.

Елем, тек кад овијеш усев, ондак пуниш џакове, уносиш у амбар и изручиваш у пресеке.

Потље ће наићи онај што је вро и онај што је вио да им даднеш ујам.

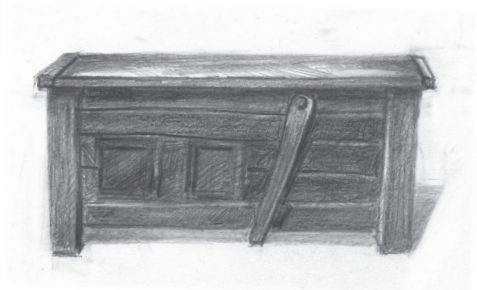
Воденица поточара

Тек ондак мош д-узмеш џак ил врећу, да иг напуниш пшеницом, ражом ил јечмом и носиш у воденицу. Ја тувим кад је на нашем потоку било деветнес воденица. Воденичар ти даде део од рабоша, а онај други део веже уз твој џак ил врећу да не би твоје брашно отишло неком другом.

Воденица

Потље неколко дана кад твое мељиво дође на-ред, воденичар узме ујам а ти сад мељиво носиш кући и сипаш у наћвар.

Наћвар и сито

Ондак се, кад устреба, брашно лопаром завата и сије кроз сито.

Тек сад мош да закуваш тјесто. Потље знаш како иде, виђела си кад сте мјесили колач за-славу.

Нема љеба брез мотике

Код муруза е мено друкчије. Опричасмо како се врши сетва. А кад жито никне и порасте до трећег пера, ондак се њива напуни копача те се врши првоокоп тако што се жито прорједи и трава покреше. Јопет кад се ишћера врста, копачи забаце мотике на рамена и док иду на-дну њиве ударе пјесму. Тувим ону: *Кад коџачи шором зајјевају / њрозори се сами ошварају / шо иџ*

*мила отворила широм / јер јој није од коџача
с-миром.*

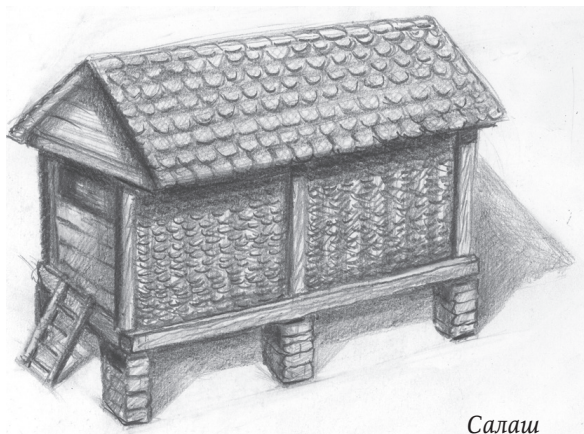
Кад попрође време и жито одвркне иксану безмало до-кољена, ондак дође на-ред огрт. Испотекар се напуни њива копачима кои саденак земљу мотикама пригрђу уз стабљике и јопет јечи поље од пјесме копачке: *Ој облаче немој на коџаче...*

Кад се испуне дани мурузи се почну одсјецати. Ако е њива ђубрели маом се одсјечу по два а на пођеком струку и три муруза. Милина ти је поглати кад жито брада а горенак се класјељушка на поветарцу.

Беријоци и комишијоци

Кад дође јесен, онамо о мијољском љету, следуе берба. Мурузе беријоци беру, товаре у канате па рабације запрегом ћерају кући. А шашина се пожње, повеже у снопове и жђене у купе.

Чим пане сутон почиње комишање. Цео цемат се искупи па комишијоци уз пјесму и комендијање комишају жито кое се котобањима уноси у салаш ће ће се сушити, па кад дође

Салаи

време ондак се круни и носи у воденицу да се меље.

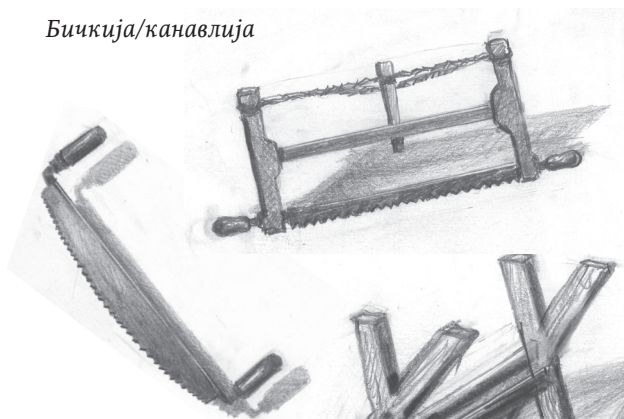
Тек ондак, кад донесеш брашно, мош д-умјесиш мурузницу и да се сладиш уз сир и кајмак, сланиницу и коекака јела ил д-укуваш качамак.

– То је стварно огроман труд.

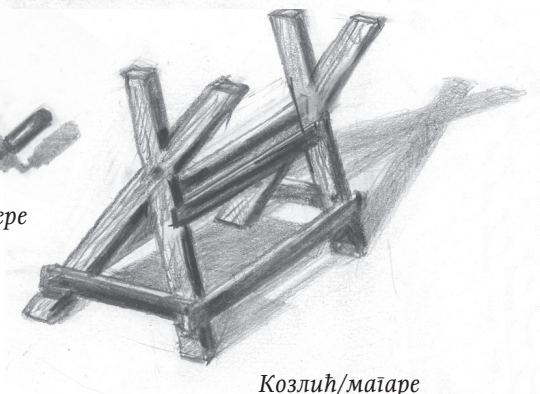
До погаче мораш и у дрвојече д-идеш

– Јесте ћери. Ал да би се испекла погача
ил мурузница мора да навашеш дрва. Јаком кад
наложиш ватру мош да туриш оно закувано тје-

Бичкија/канавлија

*Појријекo шестере
– кладара*

Козлић/мајаре

сто у плек па у вруну од шпорета ил у црепуљу која се запреће у-жар на огњишту.

Ал и за дрва е потребито много зноја и труда. Најпрво се оде у-шуму па се кладаром, то ти је попрјеко тестере кое вучу двоица, обали буква ил мај како дрво. Ондак се оно искрати на метарске трупце кои се товаре на-кола и ће-рају кући на дрвљаник. Тујнак се секиром ицје-пају ћепанице, па се оне бичкијом на козлићу, ког пођеко зове магаре, крате на нолико колко могу д-уићу у-шпорет. Ондак се ицјепка сувије љушчица ил насецка грађушца за потпалу ва-тре шибицом и лучом или чакмаком и трудом.

С Божјом помоћу

При сваком од овије послова што ти опри-чак наши стари су се, кад га започињу, прекр-стили и помолили Свевишњем: *Боже ѿмози!* А кад обаве рад, јопет се прекрсте. Заблагодаре Богу: *Вала Ти, Боже, на Твом дару!* Ил: *Вала Ти, Боже, на-ѿмоћи!*

Зато су та погача ил мурузница, што е сад зову проја, биле тако слатке и боз тога се љеб поштова коно светиња.

Слово

И кад се приђе собри, чељад се помоле Богу: ...Љеб наш засушни дај нам данас...

И после ручка заблагодаре: Благодаримо Ти, Христѣ Боже наш, што си нас наситио Твоим земаљским добрима; не лиши нас ни Твој Царства небескога, већ ко што Си дошо међу ученике свое и дао им мир, дођи и међу-нас, Сјасишељу наш, и сјаси нас.

А кад се прекађуе славски колач, ту славску погачу која се украшава словом, гроздовима, тичицама... начињеним од тјеста, поп га с домаћином окреће уз оне три пјесме Свјати мученици... Слава Тебје, Христѣ Боже... и Исаје ликуј...

Ондак се прекада љуби трипут и поп говори: Христос љо среди нас! Или: Христос међу нама!

А слављеник одговара: И јесте и биће!

Тај славски колач преставља тело Исуса Христа, а вино којим поп колач прелива преставља Његову крв. Зато се на средини колача, као и на четири места по ободу, ставља печат са словима ИС ХС НИ КА, што значи *Исус Христѡс ѡбѣђуе*.

Ет, сад си виђела колко муке, љубави и труда треба да би се дошло до љеба.

– Невероватно!

– Невероватно ал истинито, ћери моја...

Наши стари су говорили да е велика грота бацити и најмању мрвицу љеба.

Ништа се, ково сад, није бацало.

Јок, Бож-сачувај.

Тувим кад мој јадни ћедо, Бог да му душу прости, с највећом мрвом на трпези притеже мале мрвице и тако иг скупил у једну и појде. А кад би неко бацио мрву љеба под-ноге, сматро би се раскалашним и чакнутим.

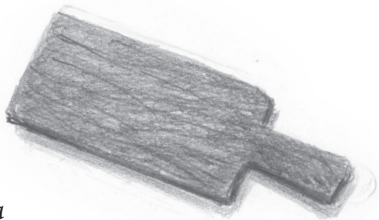
– Али сад је лакше доћи до житарица јер постоје машине, па се вероватно зато људи другачије односе према хлебу.

Машине одњеше радос

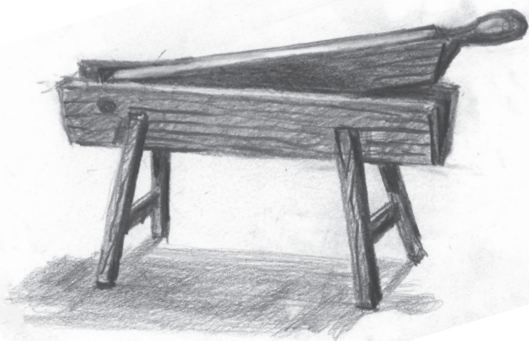
– То јес тачно. Машине јесу доњеле олакшицу, ал су одњеле љепоту. Одњеле су пјесму и радос.

Тандркање машина је оћерало вијук косе, рез српа, пјесму копачку и жетелачку, косачку и рабациску, чобанску и орачку, угушило пој преља и везиља, распудило мобе, посела, саборе и вашере, порушило воденице и ваљалице, дрндаре и бојацинице, ковачнице и поткивачнице, урнисало дунђере и тишљере, абације и пинторе, ткаље и преље, затрпало мочила, ућуткало пракљаче и трлице, разбое и шкрипу ћермова...

Земајле, споради тога што е Бог благословијо д-едемо љеб у зноју лица своега, осећали смо радос у срцу свом кад дође жетва и вршидба. То е била круна и награда за све напоре, труд, зној и страовање да град не однесе љетину,

Пракљача

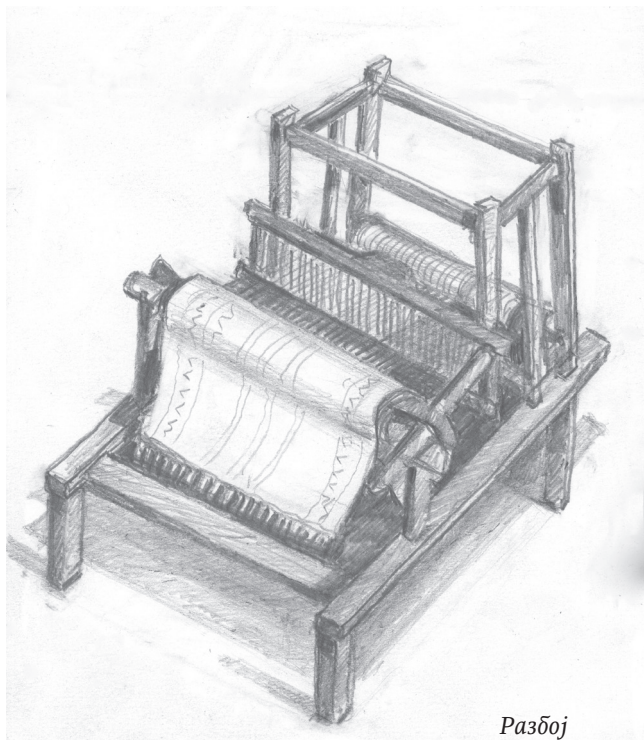

Трлица

да суша не отањи род или кишна година не узме данак. Боз-тога радовању немадијаше краја.

У време оно народ није ко суманут сеђо испред телевизора нит је буљио у мобилне телевончине но е гледо руменило свитања и заласке сунца у смирај дана, звездано небо кад наmine месец, таласање класја на поветарцу, шаренило цвјећа по ливадама и лепршање лептирова, скакутање јагањаца по пашњацима...

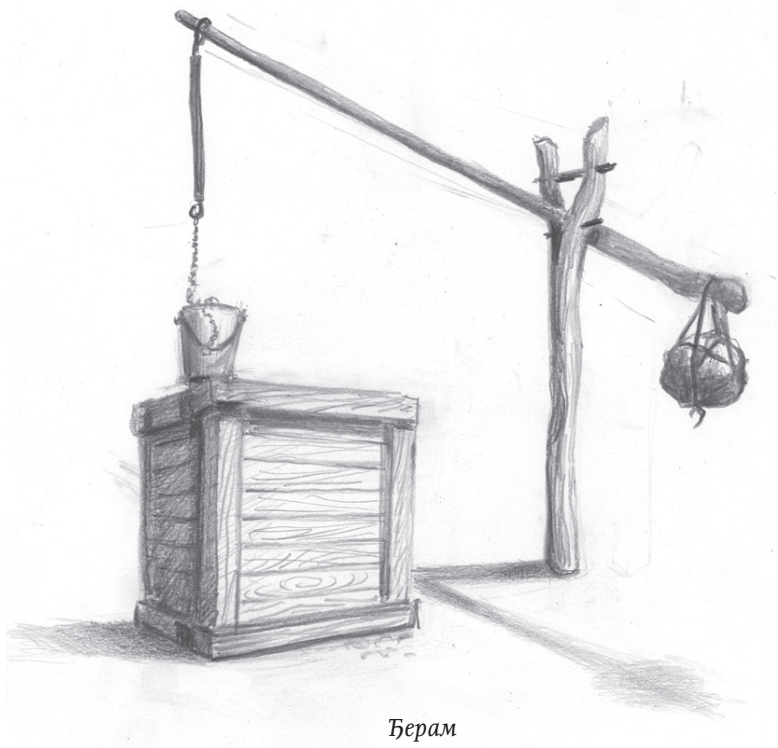
И мешто да слуша коекаке бљувотине с радија и тије ђавољиг телевизорчина слушо е ујање ветра, шуштање сламе, шумор дрвећа,

Разбој

жубор потока, бруј меденица, пој тица и пјевчева, какотање кокошију, дукатање мисирки, ћурликање ћурака, гакање гусака, блеку оваца, рику говеди, рзање коња, мекетање коза... Слушо е кикотање и грају ћеце. На све стране се орила пјесма.

И ондак је млађарија, мешто да гледа новинчине и телевизорчине, мешто да буљи у телевончине, гледала људма у-очи, упијала рјечи старииг и учијла се реду, поретку и благочашћу.

Ђерам

Поштуј оца и матер своју

Ондак се млађи нису градили паметнији од старији, но су добро тувили шта матори зборе и отале извлачили наук о том шта им ваља чинити и коим путем треба ићи. Јербо у време оно немадијаше бољиг учитеља од мудрјег старина у селу кое је живот ошколово и искалио.

Безмало е свак знао да нојнак ће се старији не чују, да тујнак ни Бог не помаже.

Земајле су се поштовала правила која су извирала из давнина. На слави, на свадби и на коекаким светковинама стари ђед ил отац, ако се ђед преселио у вечнос, је сеђо у вр-собре, па су га за време гозбе умољавали да прозбори коју, еда би иж његова животна искуства извукли каки наук.

Саденак, јок.

Млоги заборавише да су иг родитељи вољели и неговали кад су били немоћни и не знаду да ће иг они вољети и кад иг други буду мржљели.

И још, за црне јаде, не знаду да ће вришко доћи дан кад ће трава изникнути на гробовима родитеља њинијег и да ће ондак бити доцкан за кајање боз тога што се стиђагу ониј за кое Бог заповиђе: *Поштуј оца своја и матер своју.*

Чак се и у многим домовима ће се бејаги слави, може преметити величачка брука и срамота, туга до бола и грота голема, да остареле родитеље или не зову на-славу или иг зовну у време да не-бидну с осталијем гостима, да им своим животним искуством не ремете оно што они зову имиџ који су стекли у коекакијем школама брез Бога или преко оније, како се то каже, ђавољиг мрежа. Реко би се стиде ђеда и бабе, оца и мајке, Бог да им опрости.

Имаде ћеро једна дивна народна пјесма у којој бег Костатин позивље Краљевића Марка да му дође на крсну славу валећи се како ће га згодно дочекати и ће ће му показати ваздан чести и поштења. А на то му Марко, који је кодањ земајле биво на-слави, прозбори вако: *Не вали се, беже, с дочекањем / Виђо сам ши шивое дочекање / И вићек ши до шри нечовештва...* Па му онда поче набрајати редом та неваљалства и најпотље га прекори говорећи: *Треће ши је, беже, нечовештво / Ти имагеш и оца и мајку / Ни једнога у ашталу нема / Да ши шије прву чашу вина!*

– Видела сам да си ти стално деду и нану и мамине родитеље распоређивао да седе у врх софре на слави, на секиној свадби и у свакој прилици кад смо имали госте.

– Па таки је ред, благо мене, бијо од памтивјека све до овог нашег зловремја у ком су се побркали аршини части и бешчашћа, смерности и надмености, ће је ред и поредак замјенило безакоње, ништаклук и помодарство.

– Тата, никад те нисам питала, а баш сам се чудила што нико од одраслих људи, осим тебе, не љуби мајци руку као што ти чиниш кад видиш нану на некој слави, свадби ил кад одемо код њих у село или кад они дођу код нас.

– Сине, нана је моја мајка. По старинском обичају љубила се рука мајци, оцу, свештенику, куму и скоро свим стариим људма.

Имаде једна прича о томе како се један млад човек запопијо па е на том рукоположењу било много народа а међ њима и попов отац кои, пришав да честита сину, упита: *Ко ће коѿа сад љубиѿи у-руку?* На то му свештеник одговори: *Ја ћу ѿеби ко оцу док си жив љубиѿи руку, а ѿи ћеш мене ко свешѿенику!*

Ето тако, ћери моја. Даћу ти једну књигу Светог Владике Николаја ће он збори: *Клекниѿе на колена, ћецо, и молиѿе се Боју зајно са мно: Госѿоде, Оче Небесни, вала Ти ѿѿо си нам заѿо-виђо да ѿошѿуемо нашеѿ оца и мајку на земљи.*

Данас се ћеца не васпитавају тако. Њино васпитање се обавља у брезбожнијем школети-

нама и преко коекакиг ђавољиг сокоћала. А то знање ти је ко јело без соли: дође бљутаво и ома прокисне. Није низашта. Мош олајле да га ба-циш за-прошће.

Залуд, ћери, књига и наука ће Бога нема.

А ће Бога нема, туде ни памети нема.

Нема, нема, љеба ми и соли.

Ђе поменук љеб и со, наши стари су на собру најпрво турали љеб, чиме су показивали да е љеб главна рана. И со. Јербо, што би народ реко: *Брез соли ши је неукусно а брез-љеба неза-сишо*. Со чини јело укусниим, ал оно што е нај-главно – со га чува од кварежи.

Зато Господ, на Гори Блаженства, каза сво-ијем ученицима али и свим Његовим следбени-цима, па, даклем, и-нама: *Ви сће со земљи; ако со обљушави, чиме ће се осолити? Она већ неће бити ни за шија, осим да се просје напоље и да е људи поїазе*.

Да со не обљутави

– Тата, више пута сам у цркви чула те речи кад поп чита Јеванђеље, ал нисам разумела шта то значи. Како смо то ми со?

– То значи ако поштуемо Закон Божји, Заповести Божје, оно на шта нам Еванђеље указуе, ако љубимо Бога и ближње, ако зрачимо радошћу, стрпљивошћу, добротом, ако смо смирени, смерни, уздржљиви, ми ћемо позитивно утицати на оне кои су с нама и око нас. Јербо со е ко квасац. Коно што квасац мјења смешу воде и брашна па тјесто нарасте, тако и со мјења укус намерница.

То значи да ми можемо мјењати стање у нашем околишу на-боље утичући своим примером на понашање оније с којима другуемо, радимо, учимо, славимо...

Ако ми не водимо рачуна о себе, ми ћемо бити коно со која се не чува ваљатно па овлажи и обљутави и није низашта. Таку со не смијеш да бациш у вотњак, у њиву или у ливаду, боз тога што од ње не-мож ни травка да никне а нектоли шта друго. Мош да е бациш на-пут ће ће је људи и стока газити.

Тако и ми, ако не поштуемо Предање и Закон Божји, заповести Његове, постаемо ништаци, грешници, губимо стра од Бога и стид од људи и нашим неваљалством труемо околиш коно што бљутава, бачена со труе биљке. Ми смо ондак пакосни, немилосрдни, гордељиви – гламо само свој интерес и не занимају нас потребити, гладни, болесни, невољници... Ми смо ти ондак ко они што соле рану чиме изазивамо бол, тоес погоршавамо ситуацију, што се каже, коно да бацамо соли у-очи онима око-нас.

Тим нечовештвом ми жалостимо и Христа Бога нашега коно да Му солимо онијег пет Његовиг рана.

Има једна древна прича о томе како једном старцу, на улазу у један град, прилази младић и пита га:

– Каки су људи кои живе вође?

– А каки су били тамо ђе си досад живљо?
– пита старац.

– Никаки: пакосни и зли, зато сам побего оданле.

– И вође су исто таки.

Мало касније, наиђе други човек и поставља старцу исто питање.

– Реци ми, сине, каки су људи били тамо оклен си дошо? – упита старац.

– О, били су то добре, гостољубиве и племените душе зато ми је било много жао што сам моро да се растанем ода-њиг.

– И војнак ћеш наћи исте таке – одговори старац.

Један трговац, који је у близини одмаро коње чуо е оба разговора. И чим је други човек отишо, приђе старцу говорећи љутито:

– Како даде два потпуно различита одговора на исто питање оној двоици?

– Сине мој – каже старац – свако носи свој свет у срцу. Ко у прошлости није нашо ништа добро у крају из ког је дошо, неће ништа наћи ни вође. И они који су имали пријатеље у другом граду и војнак ће наћи верне и одане пријатеље.

Видиш ћери, није цаба казано да се сличан сличном радуе. Или како вели баба Милева: *Свака врећа нађе закрју*. Јелда да онај први младић личи на бљутаву со?

Наша света Црква е једно велико солило у којој се слави Бог и проповједа наука Његова.

Бивало е нажалос, а и данас имаде случаева, да то солило (црква) обљутави, па мешто да чврсто држи савез з-Богом и чува Закон Његов, она почне да служи овоземљу, па мешто Истине тежи удобности, мешто пожртвовања тежи

сигурности, мешто бризи за живот вечни трчи за сластољубљем, среброљубљем, властољубљем овоземља, мешто да брине за стадо свое и јури да спашава свако изгубљено јагње, она распуђуе стадо Христово. Та црква није низашта. Она е обљутавила и одање треба бежати *коно штио се бежи од змија* – како нас уче Свети Оци. Јер-бо, она мешто да служи Богу, постае слушкиња мамону.

Ништа није корисније од светлости и соли. И ништа није грђе и штетније од светиљке поклопљене лонцом и од обљутавеле цркве.

– Како то?

– Нако лако. Не поклапа се светиљка неком посудом но се тура на свећњак да светли свим укућанима да виде кудије иду, а јок да тумарају и крцумају се у помрчини. Зато Господ и вели да тако засија наша светлос пред људма, да они виде наша добра дела и прославе Оца нашег кои је на небесима.

А црква која огрезне у јерес, она мешто да рани она труе душе љуцке, мешто да нас води к десној страни од Славе Господње, она нас ћушка у таму најкрајњу, нојнак ће је јаук и шкргут зуба.

Ал кадгођ је у Цркви настала квареж, Бог је пронашо неког Златоуста, неког Марка Ефеског, неког Максима Исповедника, неког Те-

одора Студита... који су били град што на гори стои, који су били оно безцено зрно соли кое е осолило род хришћански и вратили Цркву Богу и народу.

Јербо, Светој Цркви је глава Господ наш и њу врата пакла неће надвладати.

Тако е од Христа бивало, тако и данас јес, и тако ће бити до краја свјета и вјека.

Млоги мисле да Цркву чине грађевине, владике и попови.

Јок богме.

Каже мене један преучен човек, он ти је професор горенак у Београду на неком вакултету, да цркву морамо да слушамо и кад греши, не-смијемо, вели, да биднемо непослушни, јербо би то водило у раскол.

А ја му, вако из мое простоте, рекох: Професоре драги, Црква никад не греши. Јер глава Цркве је Исус Христос, уди Њени су апостоли, исповедници, мучењаци, народ Божји, па и владике и попови.

Па јабогме. Није црква грађевина, владика и поп ко што млоги зборе.

Е, они који мисле да су они црква, они могу д-изгреше. Никад јереси нису долазиле од обичног народа но од рђавијег владика и попова.

Није у расколу онај што не слуша попа ил владикау кои су непослушни Еванђељу и Предању, но е у расколу онај што гази Предање и своим рђавим делима пориче Истину Еванђеља.

Што реко један стари свештеник: постое двије врсте свештенства у Цркви.

Једно е, вели, литурђиско свештенство. То су они што служе у олтару.

А друго е, каже, царско свештенство. А то ти је народ.

Народ Божји је чувар вере.

Јабогме.

Литурђиско свештенство може доњети на саборима и погрешне одлуке. Ко што е бивало коекад и коеђе.

Ал док народ – то царско свештенство – не каже: *Амин!* – одлуке ониг првиг не вреде циганске паре.

Неке владике и попови, кад се народ уз'огуни боз њина безакоња и коекакије новатарѝја, веле: *није ваше да се мјешаѝе у црквене стѝвари, јербо ви не знаѝе оно што знамо ми кои смо учили боѝословске школе.*

На то њино казивање, један прос старац им вако реко: *Е, браћо наша црноризци, ко вас не зна скуѝо би ве ѝлаѝијо. Доѝравде нистѝе више сви црнорисци: млоѝи међ-вама су ѝочели да носе*

*манџје разније боја, ко неке фрајле, Боже ѿро-
сти. Не би ме зачудили да ѿђекоји међ-вама
ѿе црне одежде оварбају у дуѿине бое кое су насе
ѿурили содомисти. Немоѿе мислиѿи да е народ
недоѿаван ако није учијо боѿословске школе. Уѿу-
виѿе добро шѿа ћу, с овом сједом брадом, да вам
речем: Не зна народ ни јајце да снесе, ал врло до-
бро знае шѿа е мућак!*

Но то е дугачка прича.

О том ћемо неки други пут.

За данас је довољно ово о љебу што
прозборисмо.

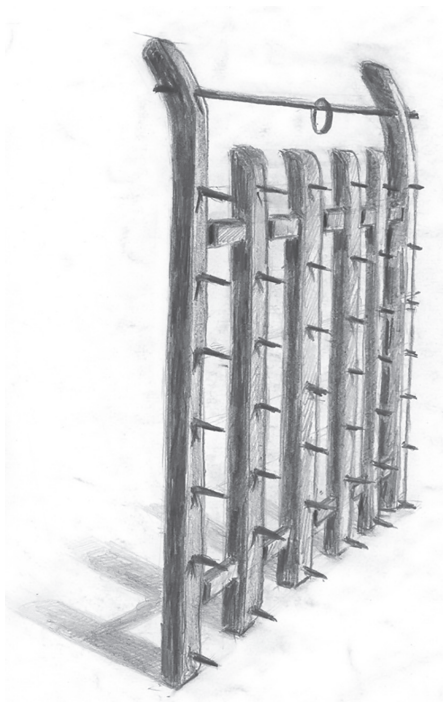
Живот је школа

— Заиста о овоме што си ми испричао о
хлебу и соли ми у школи нисмо учили.

— Живот је, ћери моја, главна и највећа
школа. Ту школу живота не-мож ништа да на-
крпи, да надомести. Она се стиче од малијег
ногу, од колјевке па надаље, све тамо до гроба.
Зато се каже да се иксан учи док је жив. Оно
што е народ из тог животног искуства ижњедри-
јо и преточијо у изреке и пословице је безцено
благо.

Јеси ли чула од старинског народа ту
љепоту?

Кад, рецимо, кажу: *Брез илуџа и дрљаче ни
краљ неће наћи леба.*

Дрљача

Па ондак: Рука орача јес црна, ал је љеб
бјел.

Па су зборили: Зној на леђима — љеб на
асџалу.

Ил оно: Нође ће коров цвѣта шјуј љеб вене.

Јербо: Љеб се неће родити ње нико не ради
у љољу.

Зато е казано: У-љоље за љеб, у-шуму за
ојрјев.

А за оне незајажљиве и алапљиве, оне ко-
има е зинула ала на оно што нису одзноили, се
каже: Ишју љеба љреко љојаче.

А смерни кажу: Ђе је љеба нође је и љјесма.

Јел, на љразан сџомак се не-љјева.

Зато, љеб на љују није љерешан.

Ваздан има тије измудрица народниг о
љебу.

Каже: Љеб је извор човечје снаје и живоја.

Кад имадеш љеба, имаш срећу.

У љебу Бој љребива.

Брез орача и којача не би било љеба ни
колача.

Највећа брига родитеља е да љецу одгае,
да иг изведу на прави пут. Говорили су: Само да
ми би дочекаји да се љеца дочејају свој љарчеја
љеба, што ће рећи да одрасту еда би се оспосо-

били да радом могу д-опстану, д-еду свој а јок туђи љеб.

За нерадна и лјења иксана су говорили да е лезиљебовић, готован, па кад иг неко пита каки је то иксан, они су имали обичај да рекну: *Лези љебе да ѿе једем.*

А многи су због сиромаштиње пукли у бјели свјет у печалбу. Што-но се вели: *ѿрбуом за круом.*

За бездушна човека кои оћера поштена радника се каже: *Узо му ѿарче љеба.*

А за сплеткароше и аброноше се говорило: *Свој љеб јегу а ѿуђу бриѿу бриѿају.*

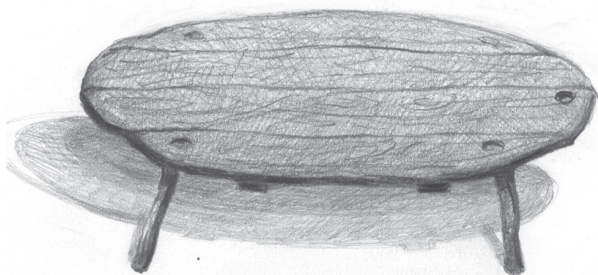
– Баш су лепе те мудрости.

– Но шта! Мудри људи нас уче да бацати љеб значи изгубити породично благостање и снагу.

Зато што е пут коим се долази до љеба тежак и часан посо.

Боз-тога се он поштуе и чува ко очи у глави. Коно светиња, јел он је гарант среће и благостања.

Споради тога, благо мене, кад једног дана порастеш и сташеш за удадбу, па да ти Бог подари ћечице, много е важно да у њиг усадиш поштовање према љебу, да иг научиш да брину о свакој мрвици.

Трпеза

И да поштују рад сељака.

Није тек нако казано: *Бої на зиду, љеб на асїалу.*

Јербо се у свакој часној кући на зиду изнад трпезе држала икона Господња.

До љеба насушног се не долази тим вражјим лајковањем, четовањем, сејвовањем, сурфовањем, таговањем, поуковањем, ресетовањем... но трудом и зноем.

Зато е и казано: *Нема љеба брез моїшке.*

Премудри Соломон учи: *Иди мраву, лењивце, їледај њеїове їуїїове и омудрај. Он нема владара али їоком љеїа скуїља себе рану.*

А доколичар и ладолеж ленчаре, пландују, дрјемају док не доспију до сиромаштиње и глади.

Односећи се спрам љеба коно спрам светиње народ је ижњедријо коекаке пословице и изреке.

– Знаш ли неку од њих?

– Ис, како не би знао, побогу дјете.

– Кажи ми коју.

– Еве ти на-прилику вако:

Ко ши љебом рани, ѿјевај му ѿјесму.

Ни кер не лае на оноѿа чиѿ љеб једе.

Док је љеба и воде, нема зиме.

Куд ѿј ѿош на један дан ѿнеси љеба за ши-дана.

Сиши ѿладном не веруе.

Ко шибе каменом, ши њеѿа љебом.

Грк ѿосо, ал сладак љеб.

Грка ши је вечера брез-љеба.

Ако однесеш ђубре из-шѿале, доњећеш љеб иж-њиве...

И тако би мого да ти набрајам љетни дан до подне.

Сем тога постои много обичаја везаниг за љеб.

Боље ти је изгубити село но обичај

– Који су то обичаји?

– Кад су благочастиви људи дочекивали госте и пријатеље, дочекивали су иг с љебом и сољу. То е бијо знак искрене љубави, поштовања и добродошлице.

Има једна дивна пјесма која слови: *Ранећи срце вишештвима старим / Ја знам: ти само најјаши се небом / И свакој примаш са сољу и љебом / Па шебе славим, шебе благодарим!*

Па е ондак бијо обичај да момкови отац, ђед, ујак, чича и коеко кад пођу да праве питање за ђевојку, касти, у просидбу, носе љеб.

Па су младу по повратку с-венчања из-цркве дочекивали љебом и сољу.

Па су љеб доносили са руом невесте.

А варовали су да с-астала дају љеб керовима, сматрајући да тиме слуте немаштињу.

Доправде, и Господ каза, оној жени Самарјанки, да није добро узети љеб од ђеце и дати пашчадма.

Ондак су варовали да сију у време младине, верујући да ће ондак жито бити штуро, а ако

се сије кад је пун месец ондак ће клас бити једар и богат зрном.

За крсну славу се прави посебно украшен славски колач, ко што знаш. А за Нову годину, јок католичку, но ову нашу, србску, се мјеси василица.

— Што се тај хлеб зове василица?

— Боз-тога што се у тај дан 1. јануара, а по оном католичком календару то ти дође 14. јануар, слави Свети Василије Велики. Тај љеб се маом прави од мурузног брашна, у кое се додае млјеко, мед, жуманце, млевени ораси и коешта. Баба ће ти то боље опричати и показати. Наши стари су василицу шарали с три цјевчице од зове ил с три дренова прутиха кое се увежу црвеном рудицом што преставља Свету Троицу.

А за Божић се мјеси чесница. У тјесто за чесницу тури се новчић и још коешта: кое зрно пасуља, жита и тако то. Чесница се о божићном ручку окреће три-пут слјева надесно, па е потље сви укућани ломе рукама. Веруе се да ће оно чељаде кое нађе новчић у свом комаду бити нарочито сретне руке у наступајућој години.

Исто тако се за Васкрс мјесија велики васкршњи колач, слично оној погачи што е зову *ружа*, па се насред њега стављало јајце а у бра-

шно ваздан коешта: кајмак, шећер, мљеко, ванила, истругана кора од лимуна, менкиц соли.

За Младенце се мјесе младенчићи: четрес малиг љебчића који подсећају на ониг четрес страдалника. Тог дана ђувегија и његова млада који су у првој години брака примају госте, а ови дарују младенце разно-разнијем поклончићима.

За свадбу се мјеси посебно украшен колач, звани пријатељски, који ломе пријатељи – младожењин и младин отац на свадбеном ручку.

А за јаком рођено дјете мјеси се обредни љеб који пођеко назива повојница.

У црквама се, уочи великих празника, на вечерњим богослужењима служи петољебница, кад свештеник благосиља пет љебова, вино и уље, што подсећа присутни народ на оно величачко чудо Христовог умложавања љебова и риба коим је нарањено пет иљада људи.

А посебна врста љеба е бијо таин. То ти је било дневно следовање србскијег војника у Балканским и Великом рату. Сваком војнику је припадо љеб од 800 грама који се мјесијо тако што се помјеша двије трећине ражаног и трећина пшеничног брашна, што е било довољно да борци преживе у тијем мукама и силним напорима ратовања. Споради тога е обавезни део

војничке униформе била торбица за љеб. Тај љеб се није ласно мого укварити.

– Баш је предивна та твоја прича о хлебу. Нама се то чини просто и не толико важно, ал сад тек разумем оно што сам од тебе често чула кад неког хвалиш па кажеш да је он добар ко љеб.

Добар ко љеб

– Јес, јес. Ја сам то наследијо од нашије стариг. Они су за каког добришу говорили: *Добар ко љеб*.

Љеб је, у време оно кад се земља обрађивала ручно, било тешко створити.

Не знам дал' се сад у-сколама учи она пјесмарица: *Остајте овдје! Сунце шухеј неба / Неће вас тријати ко што ово трије / Грки су тамо zaloјаји љеба / Ђе своја нема и ђе браћа није...*

Ил ону: *О класје мое испод јоли брда / Мој црни љебе, крвљу поштрајани / Ко ми те штеди, ко ли ми те брани / Од ладније шница, моја муко шврда?*

Борба да се обезбеди љеб за чељад била е голема, тешка и мучна. Рукама и простим алаткама радило се од уранка до заранка.

Мои ђедови су љеб поредили са златом, а добра жетва е била радос и доживљај величачке среће и благостања.

— Баш је занимљиво.

— Иś, има много занимљивијег ствари везаниг за љеб.

Веле да за печење једне погаче треба преко десет иљада зрна пшенице.

Кажу да љеб садржи бројне витамине и минерале и да човек пола свое снаге црпи из љеба. Он је најбољи од пшенице, ражи и јечма! Премда љеб мож да бидне и зобени, и мурузни, и од ељеде. А тамонак ђе рађа пиринач, веле, мож да бидне и пиринчани.

У време мог босоножја љеб се пеко од целог зрна, оно што ви сад зовете интегрални, док се бјели љеб мјесијо само за празнике.

Тувим како е за мене и мог брата била неопишљива радос кад нам мајка петком, то е бијо пијачни дан у Чачку, донесе пола сомунa.

Зато се за љеб вели да е *насушни* што ће рећи: нужни, свакодневни, брез ког се не може.

Говорећи да су мудри, излуђеше

Он се од-вајкад сматро извором живота, Божјим даром, док се нису у овом нашем зловремју појавиле коекаке сумануте *свезналице* што булазне да е љеб нездрав, опасан, тобож извор болести.

Будибокснама.

Е те сумашедше ти је изгледа стигла она, у народу чувена, клетва: *Љеб ши се оїадијо!*

Ко иг је клео није дангубијо.

Није, љеба ми и соли.

Њима се одбило од-срца све што е чисто, благочастиво, благословено, чедно.

Они не-маре за Бога, за ближњег, они се тетовирају, силиконирају, дрогирају, они блудниче, они газе закон Божји и Свето Предање, одају се содомии.

Они се ругају свему што е свето. И слави. И прекади. И светињи брака. И светом причешћу...

Њима ни љеб није светиња.

Њима су, тамо ъима, од свачег најважније паре кое иг воде право у амбис пропасти.

Веле да има и некије доктора и школаца кои коекад сетују коекога да не-јде љеб, споради линије.

Дабоксачувај.

Оно доправде није забадава Апостол реко:
Говорећи да су мудри полуђеше.

Имаде светаца кои су пророковали да ће нам многе невоље доћи од начитанијег људи.

Те *ѿаметѣњаковиће* не треба слушати.

У Светом Писму е казано да ћемо у зноју лица своєга јести љеб насушни, док се не вратимо у земљу од кое је Сведржитељ сотворио праоца нашег Адама. Зато, вели, *ѿрах јеси и у ѿрах ћеш се врнути да ѿамо сачекаш васкрсење мртвијеи и животи бугућеи вјека.*

— Боже, колко ми не размишљамо о важности хлеба.

— Па јесте, ћери. Зато се од брезбожника може чути море коекакијег будалаштиња.

Кад неког ђаво узме под свое он богоули, псуе све одреда, што пашче с маслом не би могло појсти. Псуе Бога, Сунце, љеб...

Имо сам прилике да чуем кад јадници псују сунце. Па сунце жарко; сунце калаисано; сунце љебово; сунце крраво...

Или бестиднике кад псују љеб; љеб кржави. Каже: љеб те појо. Онај други псуе љебарник. Трећи — крушну мрву. Четврти: семенку, семе и племе.

Дабоксачувај.

- Страшно.
- Тако говоре они који се Бога не бое нит се људи стиде.

Ко не ради да не-једе

А побожан и благочестив човек знаде да Господ, преломивши љеб на Тајној Вечери, раздели га апостолима говорећи: *Узмиџе, јегџиџе; ово е Тело Мое кое се дае за вас.*

Премудри Соломон каже: *Кои своју њиву ради, насџиџиџе се љеба.*

А Апостол одашиџе посланицу заповједајући у име Господње: *Ко неџе да ради да не једе забадава љеб.*

Још шиџе заповес да се треба одвоити од оније што не живе по Предању, но животињаре неуредно, лењствујући.

Рад је спасоносан!

То е подвиг коим се угађа Богу.

Радом богатимо душу нашу и тело држимо у чистоти и тако се ваљатно припремамо за живот вечни у Царству Господњем.

Јербо, доконе руке ђаво упусти и боз-тога доколичарење, беспослица, лингарање, интри-

гарење, вођење аброва, траћење у-ништа времена кое нам је Бог дарово – вуче у смрад, у погибао, у пропас, у дуовну смрт.

Нерадник је раслабљен, он је сатаријо ревнос и веру, јербо, знаш да е казано: *Вера без дела е мртва!* Тиме је онај кои не-дела, не-ради – дуовни меит.

Нерадну иксану су широм отворена врата душе за улазак порока и греова, за бављење узалуднијем пословима чиме је он себе дово на ивицу душеломља, до погибелји душе свое.

Бог нас је сотворијо по обличју Своему, дао нам разум да се угледамо на Сина Његовог, а јок да узалудно траћимо време и дате нам дарове.

Ћети се еванђељске *Приче о шаланџима*.

Па јабогме.

Оне што су умложили таланте Господ по[х]ваљуе говорећи: *Добри и верни слуџо, у малом си био веран... уиђи у радос ѿсѣодара своѣа.*

А онога што се није трудијо и није умложио дати му дар назива: Злим и лјењим слугом! И налаже: *Узмиѣ од њѣа шаланѣ и дајѣ ономе шѣо има десѣѣ шалананѣа. Јер свакоме кои има даѣе се и прѣѣѣи ѣе; а од оноѣа кои нема – узеѣе се и оно шѣо има. А некорисноѣа слуѣу избациѣе у крајњу шаму; ноѣе ѣе биѣи ѣлач и шкрѣуѣ зуба.*

Шта е главна порука ове приче?

Бог нам је дао дарове и од нас очекује труд, увећање, усавршавање, умножавање дарова е да би уишли у радост Његову, у Божји одмор, кад се испуни време.

Јабогме.

Знаш како е казано у оној народној пјесми: *Не може се царство задобићи / на душеку све дуван пушећи.*

Обрати пажњу, ћери:

И онај лењи слуџа није лопов.

Он поштено враћа оно што е добијо. Није укро ништа.

Али, али: није ништа ни урадио са добивеним даром!

Даклем, Богу није довољно да се упрепободиш и да будеш само поштен а нерадан.

Јербо сам Господ рече: *Неће уићи у Царство небеско онај кои њовори Госјоде, Госјоде, но онај кои њвори вољу Оца моеџа кои је на небесима.*

А шта Бог ода-нас иште? Шта е Његова воља?

Бог од нас тражи и жели да види труд, рад, пожртвовање, да угледне наш урадак.

Тиме ћемо обезбедити све што нам треба, и претећиће нам.

И с тим ћемо моћи чинити добра дела. Моћићемо да спомогнемо потребите: да гладна

наранимо, гола и боса ођенемо и обуемо, невољника под кров примимо и угостимо. А ако то биднемо чинили, дако би једног дана чули оне рјечи Господње из Еванђеља о сѣрашном суду, што се чита месопусне неђеље очи Часног поста, кад онима с десне стране говори: *Одиди бласловени Оца моега; и примиши Царство које вам је припремљено од постанја свјетга. Јер оладњех, и дагоси ми г-едем; ожедњех, и најојиси ме; сѣранца, бијаи, и примиси ме; наи бијаи, и ођенуши ме; болесѣан бијаи, и посеиши ме; у шамници бијаи, и дођоси ми.*

Сећаш се како га зачуђени праведници упиташе: *Господе, када ти виђесмо ѣладна, и наранисмо? Или жедна, и најоисмо? Кад ли ти виђесмо сѣранца, и примисмо? Или нага, и ођенусмо? Кад ли ти виђесмо болесна или у шамници, и дођосмо ти?*

А одговарајући, Господ им каза: *Заиста вам кажем: кад учиниши једноме од ове моје најмање браће, мене учиниши.*

Недо нам Бог да чуемо оно што говори онијем што су Му с лјеве стране, што не учињеш милосрђе невољнима: *Идиши од Мене, проклети, у оѣан вечни, приправљен ђаволу и слугама његовијем!*

Рад спашава а доконе руке ђаво упосли

Имам војнак у торбици, саћу д-ишчепр-
љам један свитак на ком је записата мисо Све-
тог Јустина Ћелиског. Оћу да ти га подарим да
га чуваш и носиш у срцу свомеу и да га предаш
једног дана онима што ће јаком доћи за-тобом,
ако Бог да.

Рекок Светог Јустина.

Нисам севијо: ја не знам да л' ћу дочека-
ти, ал ти сигурно оћеш, кад ће Бог пројавити да
е он Свети човек.

Еве ти овај свитак да га чуваш.

Човек, створен од Бога, да из себе
изгради малог бога по благода-
ти, – бави се узалудним стварима!

Та зар то није лудо изигравање
себе самог?

Та зар то није безумно одбаци-
вање божанског смисла нашег људ-
ског живота, нашег људског бића?

Мрави, мрави, о мрави! похи-
тајте и заузмите све катедре људских
наука, и научите људе основној вр-
лини живота, и она ће их због бого-
ликости душе њихове уврстити међу
анђеле Божје, као што је вас начи-
нио беспрекорним сарадницима
Божјим.

Пчеле, пчеле, о пчеле! улетите у
душе лењиваца и изројите у њима
неуморне силе радилице, да би и
они, угледајући се на вас, ревносно
испуњавали Еванђеље Божје о раду.

Ко је безуман у роду људском?

Онај који олако узима душу своју, душу која му је дата за божанску вечност. А то је, на првом месту, лењивац, сваки лењивац.

Лењивче, отиди к моравима! отиди к пчелама! и научи се од њих озбиљном схватању живота и света, и свога постојања у свету. Похитај, док твоја лењост није одгајила душегубне пороке, који душу стровајују у вечну погибао.

Али једно знај: кроз твоју лењост ради онај који је највећи непријатељ твоје душе – ђаво. Не допусти му да ти душу претвори у радионицу душеубилачких порока и страсти.

(...)

Лењост, нерад је смрт душе: васкрсни ти који спаваш душом у гнојавом наручју лењости, и обасјаће те Христос. А васкрснућеш, ако примораш себе на рад, на рад у име Госпо-

да Христа, који ти је и дао руке да би њима радио, и ум да би њиме мудро умовао, и очи да би њима пут прави видео.

Чим примораш себе на то основно, почетно добро, теби ће дотрчати у помоћ нада, носећи у себи ревност, и ти ћеш убрзо завоleti рад, и трудољубље ће постати твоја пријатна и мила мука, корисна и спасоносна.

Тако радећи, ти ћеш испунити заповест Господњу о новом, богочовечанском начину живота, поретку живота, живота по светом предању.

Свети Јустин Ћелијски

Ет, наши стари су ћецу од малиг ногу учили раду. Чим ћеца проодају они су иг упошљавали. Да не-лендују, да не доколичаре, јербо су знали да доконе руке ома ђаво узме под свое.

А они су, нека би им Бог подаријо рајско насеље, радили дан – ноћ.

Ко челе.

Ко мрави.

Никад нисам виђо мог оца ни мајку да доколиче.

И кад је празник кад се не-ради у-пољу они су ишли цркви, брисали пут поред авлије брезовом метлом, ишли да обиђу каког болесника, носили неке мардице сиротињи и коешта.

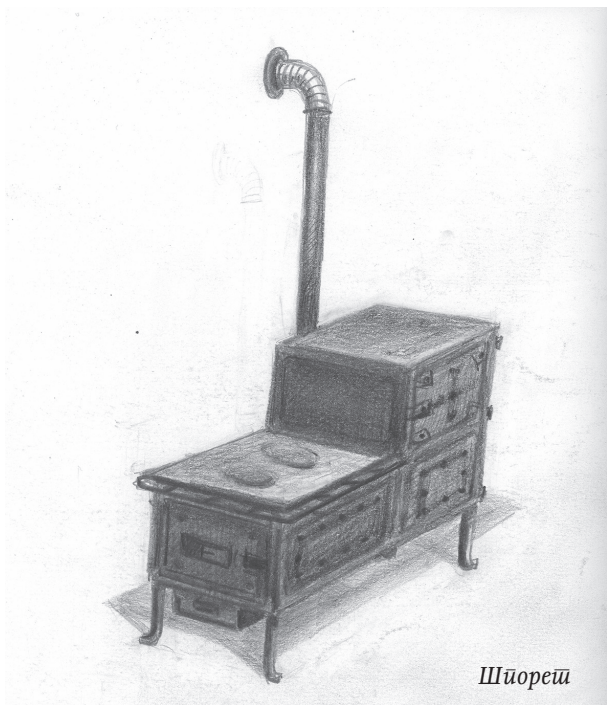
Старински народ је тако живљо.

Рад је бијо њина радос и задовољство.

Они су уживали у послу до потоњег изиханија.

Моја покојна баба Драгиња е нацјепала дрва на дрвљанику у-башчи, натоварила пуно наруче и поњела у-кућу. Није стигла до шпорета. На прагу е испуштила дрва и тујнак окончила живот свој.

Јадна тета Олга е у дубокој старости поњела сплачине д-изручи свињама. Ал није стигла до корита у обору, но е спуштила сплациру

според шимшира, села на-траву нојнак у авли и изданула.

Мој чича Милош је бијо пословођа у вабрици и тамо е изјутра распоредијо раднике на послове и кад је све то обавијо преставијо се нође на радном месту.

Мој весели тајо е поранијо у разасвит и прије но што е сунце грануло очистијо шталу, положијо стоци сјена, пуштијо кокошке и бацијо им жита, наранијо свиње и поћеро овце под Ридове у пашњак и нојна, ће смо му сподигли онај споменичак на ком пише да е туј радећи испуштијо душу, отишо Богу на истину.

Ет, тако су живљели и радећи умирали наши преци.

Тежили су д-испуне вољу Божју.

Веруем да су тим поштенијем радом угодили Богу, испунили Закон Његов и да се сад налазе, Божјом Милошћу, з десне стране славе Његове.

Не дај Боже да неко кончину дочека у богоуљењу, гордости, среброљубљу, зависти, преједању, злопамћењу, доколичећи и лењствујући, пијанчећи, коцкајући, блудничећи, гатајући, кинђурећи се, модирајући се, шминкајући се, гледајући и слушајући саблазне бљувотине, те-товирајући се, оговарајући...

Зато, благо мене, и ти се труди и бори: учи, ради и радећи спашавај душицу своју.

И томе учи оне што ће, ако Бог драги даде, доћи за-тобом.

— Хвала ти, тата.

— Богу вала, ћери моја.

Заговорисмо се. Умал да заборавим да ти даднем парицу за сладолед.

– Хвала и за то, али још ти више хвала што си ми испричао ову причу о хлебу и раду.

Никад то нећу заборавити!

И хвала што си ми подарио овај свитак са поуком, чуваћу га заувек.

Што обећаш оно да испуниш

– Пази, ћери, то што си казла ти дође ко нека врста завета.

Бог је сведок шта си обећала.

Труди се да то испуниш.

Јербо није цаба казано да се во за рогове везуе а иксан за-рјеч.

– Тата, често сам и од чиче Сава чула тај израз: Бог ми је сведок. То ми је било некако чудновато.

– Бог све види и све чуе. Он зна и шта ми мислимо а јадно ти шта зборимо или шта радимо.

Нико ко Бог

У народу се Бог као Сотворитељ и Сведри-
житељ на много, много начина спомиње.

– Како мислиш на много начина?

– Пођеко имадијаше обичај да каже: *Бої
ше молово*. Ко јуче да е било кад сам чуо да
старци разговарају међ-собом па покојни Бог-
дан вели: *Кад оне ілагне іодине насїа бежљеби-
ца, надничило се за кило брашина, Бок ше молово
сами*.

Неком је уз-рјеч: *Бок ше мазо*. Викаше јед-
не прилике течно Илија: *Шїаїа оваца имаду они
Маћанци, Бок ше мазо, бјели се цело брдо изнад
њинијеї кућа*.

Неком баста, кад оће нешто важно д-упи-
та, да рекне: *Тако ши Боїа*, јел било то и то?

Кад се сретиш с неким, на путу, каже се:
Помаже Бої! или: *Помоз Бої!* – а овај ће узврати-
ти: *Бої ши йомоїо!*

Кад се наздравља неком каже се: *Здрав си!*
А онај одговара: *Од-Боїа ши здравље!*

Једне прилике баба Вујана укори ђака: *Бої
с шобом, дјеше, зар сїе и шу будалашиїињу, да е
човек од мајмуна йосїо, учили у-школи? Е, јадна
вам ша наука и ша школа*.

Често сам од старинског народа чуо кад кажу: *Боїме батїна е из раја изишла, јербо није цабе казано ко жали љруї, мрзи сина своєїа, а ко їа љуби, кара їа за времена.*

Јампут чук како се Емилија јадаше Драгослави: *Кукуј мене идобоїа шїа љустїи љорадисмо, удагосмо оно дјетє у брезбожну кућу.*

Обичавали су пођекад да благосиљају па ће рећи: *Бої шї дао свако добро.* А овај ће орадошћен казти: *Дај Боже.*

Побожни људи нису веровали у себе но у Бога па су говорили урадићемо то и то *ако Бої да.* А присутни ће рећи: *Даће мили Бої.*

Кад монаси дају завете на монашењу они, одговарајући на питања владике, веле: *Да, с Божјом љомоћу, свєїи владико!*

Кад се моли иксан ће рећи: *Госїоде љомилиуј!* Или: *Помози Боже!*

Кад се неком нешто догоди, ма било и тужно или штетно, комшија ил својак ће га тешити говорећи: *Божја е шї воља.* Он зна што е тако морало да бидне, јербо ништа не-мож да се збуде без Његове воље или допуштења.

Кад испане нешто пајатли, обично се каже: *Боїом дано.*

За просјака ил мај каког јадничка се каже да е *убожјак.*

За имућног да е боїаѡ.

За искреног верника се говори да е: ѡбожан, боїобојажљив, Божји човек.

А за бахатог: Тај се Боїа не боји, ниѡ се ог људи сѡиди. Или: Тај не зна за Боїа.

Богобојажљиви људи ће често рећи: Вала Боїу за све! Валим ѡе Боже! Бої ѡе виђо! Бої ме ѡоїледно! Бої ме научијо!

А имадијагу обичај да кажу: За име Боїа. Једне прилике чук кад Милорад каже Владу: Шѡо мучимо волове у овом сајману, за име Боїа, зовни Сава да нам ишчеѡвори.

Кад се пођеко обраћа неком иштући нешто што му е много нужно, рећи ће: Молим ѡе ко Боїа. Или: Кумим ѡе Боїом. Или: Тако ѡи Боїа.

Кад се моли за покојнике говори се: Бої да им душу ѡросѡи!

Кад неком пожелe добру годину ил каку радос, тај би одговоријо: Из ѡвоиѡ устѡа у Божје уво.

Кад му се отргне те изговори нешто неприлично, рећи ће: Боже ѡросѡи.

Кад није сигуран како би требало, он ће рећи: Боїа ѡиѡај.

Бивало е пођекад да неко неком прјети за-нешто па ће рећи: Казниће ѡе Бої; Убијо ѡе

Бої; Убиће Боїа у шебе; Каг ше прошуре кроз айсану ни Бої ши неће помоћи; Бої ће ши биши Судија; Немо мислиши да е Бої мачка да оїребе они час, ал знај добро да казна Њеїова сїиже за неваљалсїво кад шаг, ома ил шамонаке до седмої кољена; И Бої је огањ дио руке; Они ће њему йоказати њеїовоїа Боїа; Само їа Бої и башина моћу излјечиши од намћорлука.

Кад јемче нешто бивало им уз-рјеч да рекну: Боїами; Кунем ши се Боїом живим; Ако није вако било, ко шїо рекок, убијо ме Бої.

А могло се чути од старинског народа кад је забринут због неког поступка или каке будалаштиње: будибокснама. Тако е покојни ћедо Сретен говоријо: Шїа дође време, оїеише наком домаћину нолику имовину и сад ова їолоїузија ражње сву њину замуку, коју е сїицало осам кољена, будибокснама.

А кад је нека неваљалштина бивала говорили су: дабоксачувај. Тувим кад се покојна Лика јадала баби Драгињи: Несїануло, сеїице моја, оне сложеносїи, оне йажње, оної цењења, све се изокренуло и изоїачило, сад знаду ко е оїац и ћед керагма шїо иї, далеко било, држе йо-кућама, а да иї йишаш како им се звао йраћед ни да бекну — дабоксачувај и саклони.

А за неког ко живи у какој забити каже се да живи Боју иза леђа. Или: Боју иза ноју.

Кад није сигуран да одговори на питање каже: Бої зна.

Кад неко иште савет, мудар човек би реко: Само се *џи џруги*, *зайни* колко мош, Бої ће *џе научиџи*.

А имали су ваздан узречица: *Боїами, џако и џако е било; Боїаџи, дјеше, иџа џо ванџазираш? Забоїа, жено, иџа џи би џе не-џосоли ручак? Побоју, браџе, иџо се обрука?...*

А ништаци и брезбожници су, Боже *џросџи*, псовали Бога. Е те погањштине ти не смијем рећи јербо е казано да ће се за сваку ружну рјеч дати одговор на Страшном Суду.

Има један поганоусти владика који има обичај да рекне: „До-зла-бога.“ Бог, који је давалац добара, нек му опрости то његово богоуљење.

Млоги кумови су новорођеној ђеци давали имена која у себе имају сећање на Бога. Ја сам знао много старинског народа из мог завичаја који су имали така имена. Коно да иг гледам премда су се маом преселили у вечнос. Знао сам Богдана, Богића, Богоја, Богољуба, Богосава, Богослава, Бошка, Божа, Божидача.

– А јел имало таквих женских имена? Ја сам упознала једну тету Божану.

– Имало е и женскиг имена кошто су Богдана, Богданка, Богослава, Божица, Божидарка, Божинка.

И на споменима кое је родбина сподизала свим усопшима често се, виђећеш после кад одемо на-гробље, Бог спомиње.

Виђећеш на спомену твое прабабе Драгиње пише: *Доћиће дан и мом живоју крај, ња ако заслужим душа ће у рај, кад Бої рече, Њеїово је ѡрече.*

Виђећеш да на скоро сваком биљегу пише: *Бої да му душу ѡпросїи.*

Показаћу ти спомен ђачића Гвоздена на чијем надгробнику пише: *Родимо се да мремо, а мремо да вечно живимо.*

Но, замаријасмо се много.

Дадок ти паре, тркни у дућан те купи сладолед, тамљан и тријес свјећа, па д-идемо диље, *с Божјом ѡмоћи.*

– Оћу, тале, што би ти рекао: *Хлеба ми и соли.*

– Ако ћемо право казти, ја би реко: *Љеба ми и соли!*

РЕЧИ НА УВОРУ КОЕ
У ОВОЈ ПРИЧИ СПОМЕНУСМО

УМЕСТО ПОГОВОРА

Речи на увору кое у овој причи споменусмо

А

абација – кројач одела од сукна (абе)
аброноша – разносач гласина, аброва
алапљив – прождрљив
амбар – дрвена зграда, остава за зрнасту храну
амбис – бездан, понор провалија
ан – чим, ускоро
апсана – просторија за затворенике, затвор
астал – сто

Б

бастати – бити вешт, умешан, вичан; моћи (нешто)
безљебица / бежљебица – несташница брашна
белај – несрећа, неприлика, незгода, ђавољи урадак
бичкија – врста ручне тестере
бљувотина – неприлична прича, од које се честит човек мора постидети

бљутаво / бљутко – неукусно, непријатно
боговетни – сав, сваки, цео
боз – због
бојациница – радња, радионица у којој се боји пре-
ђа, одредена вуна
босоног – који је бос, без обуће
босоножје – детињство у време кад су деца од Ђур-
ђевдана до Митровдана ишла боса, без обуће
брада – свила на врху кукурузног клипа
будибокснама – израз забринутости због неразу-
мног поступка; нека би Бог био са нама
булазнити – причати без везе, неповезано
буљити – глупаво гледати, пиљити, дуго безвезно
гледати

В

ваздан – много које чега; цео дан, од јутра до мрака
вајда – корист
вакат – време, прави моменат да се нешто уради
вакултет – велика школа, факултет
ваљалица – грађевина на реци у којој се ваља сукно
ваљатан – ваљан, вредан, марљив; ваљано, баш како
треба
везијоц – особа која везује снопове при жетви
величачки / велички – велики, огроман, голем
вијати – одвајати плеву и прљавштину од зрна жита,
пасуља
вијук – фијук

влачити – дрљати, равнати ораницу дрљачом; че-
шљати вуну у вуновлачари

војнак / вође / вођенак – овде, на овом месту, у
овом крају

врећа – џак изаткан од кострети за чување или пре-
воз жита

врнути (се) – вратити (се)

врүна – рерна на шпорету; пећ, зидана хлебна
фуруна

вршај / вршидба – одвајање зрна пшенице од сламе
и плевe

Г

глати – гледати

гобеља – део кружнице дрвеног точка на запрежним
колима

голем – велик

готован – нерадник, ленштина

грањушце – ситно грање

грота / греота – грехота

грунути – учинити нешто снажно, изненада

гүвно – место на коме се вршу стрна жита и млати
пасуљ

Д

дабоксачувај – израз којим се означава нешто што
је непожељно, нека би Бог сачуво од тога зла

д-едемо – да једемо

диље – даље

добриша – мушкарац добре душе, честит
доколичар – докон, беспослен човек, беспосличар
доспити / доспети – наћи погодан тренутак, улучи-
 ти прилику; стасати
доцкан – касно
дрвљаник – место на коме се налазе и припремају
 дрва за ложење
дрљача – направа за равнање и ситњење узоране
 земље
дрндара – вуновлачара
дунђер – мајстор који обрађује дрво при изради гра-
 ђевина, тесар
дућан – продавница
душеломље – упропашћавање душа

Ђ

ђавоиман – који поступа нечасно и ненормално, ко-
 јег је ђаво обрлатио
ђенути – слагати снопове или сено око коца
ђенути се, ђенем – ићи некуд, тражити склониште,
 уточиште
ђерам – покретно дрво на бунару за које је привеза-
 на кофа којом се вади вода
ђубрели – добро нађубрена земља
ђувегија – младожења; ожењен млад човек, супруг

Ж

жђенути – завршити посао око слагања сена или снопова, пођенути крстине, стогове, сена
животињарити – животарити, једва састављати крај с крајем

З

забасати – залутати, скренути с правог пута
заврљати – залутати, поћи погрешним путем
заглибити се – укаљати се, упасти у срам
замаријати (се) – забавити се неким послом, заговорити се
замука – муком стечено (имање)
запретати – прекрити жар пепелом да би се сачувао; ставити нешто у црепуљу или под сач, па загнути жаром на огњишту да се пече
заранак – време пред залазак сунца
затрјети – истребити, нестати, уништити
затрнити се – зарастати у трње, опустети
згорети се – потпуно прегорети, сатрунути (о ђубрету)
земајле – некада, давно

И

ижњедрити – створити, измислити
ижњети – изнети
изате – иза тебе
иксан – људско биће, човек

испотекар – испочетка, поново
итати – хитати, журити
ицјепкати – иситнити потпалу
ишчапрљати – ишчепркати, пронаћи нешто
ишчетворити – извући терет помоћу два упрегнута
пара волова

Ј

јабогме – дабогме, него шта
јаком – тек, чим
једар – здрав, напредан
јопет – опет, поново

К

канате – горњи део запрежних кола начињен од
дасака
карлица – дрвена посуда за разливање млека ради
кајмачења или мешења хлеба
квареж – поквареност
кецити – ухватити, чекати згоду – преносно од:
ухватити клис у игри клиса и машке
кладара – попрјeko тестере које се вуче удвоје
ковачница – ковачка радионица
ково – као
коекакијег – које каквих, разних
комендијање – причање шаљивих прича, шегачење
комишијоци – који комишају кукуруз
копања – стара дрвена посуда

котобањ – велика корпа плетена од прућа са два рукохвата (увета)

купа – исправно саденути снопови кукурузовине

Л

ладолеж – ленштина, нерадник; цветна пузавица

лазина – место у њиви пропуштено приликом сетве

лармати – галамити

лезиљебовић – нерадник, ленштина

лендовати – ленствовати, дангубити

ленчарити – беспосличити

лингарати / лињгарати – скитати, беспосличити

лопар – дрвена лопата са дршком

лотре – странице на запрежним колима налик на мердевине

Љ

љетина / летина – плодови са имања у једној години, годишњи урод

М

манисати – наћи, налазити ману, недостатак

маом – махом, најчешће, претежно

мардица – разне потрепштине, роба, намирнице

мент – покојник

мељиво – самлевено брашно, мливо

менкиц / менко / мено – мало, малкице

мешто – место, уместо

мешчини – мени се чини
мимогред – успутно, уједно, узгредно
млада – девојка на дан удаје, невеста; млада, тек удата жена
младина – време младог месеца
млађарија – омладина, младе особе, младеж
мочило – бара у којој се потапала (мочила) почупана конопља
муруз – кукуруз, клип кукуруза
мурузница – хлеб од кукурузног брашна
мушема – простирка од непромочивог материјала, церада

Н

навасати – набавити, прибавити, снабдети се
навора – освећени хлеб, нафора
надомештити – надокнадити, заменити
нажањ – руковод пожњевеног жита
накрпити – надокнадити
налога – гужва, ред у коме се чека да се обави неки посао
налуњити се – наоблачити се, намрачити се
наминути – навратити, свратити, наићи, помолити се иза нечега (облака, брда, шуме)
наћвар – дрвено спремиште у коме стоји брашно
насецкати – ситно исећи, иситнити каквим оштривом
недотаван – умно неспособан

незајажљив – о коме никад није доста, халапљив,
незасит

неопишљиво – које се не може описати, неописиво

ниодкаке – ни од какве

ништаклук – рђава дела

нојнак / нојна – онде

нолико – онолико

О

објесан – силовит, насилан, који све решава на силу

обличје – обрис, лик

обнићи / обникнути – лепо нићи, изнићи

огњиште – ватриште, место у кући где се ложи ватра

огрезнути – загазити у неваљалство (корупцију, безакоње); бити потопљен, замочен у течност

од – ход

оданле – оданде

одањ – од њега

одвркнути – одрасти, ојачати

одзноити – поштено зарадити у зноју лица свога

одондак – од онда, од тада

одсецати се – заметати плод (о кукурузу); одрезати

ођенути (се) – оденути (се), обући одело

окадити – одимити просторије тамјаном

окишати се – ући у кишни период, учестати са
кишом

околиш – околина, средина у којој се налази или
живи

олајле – олако

ома – одмах

оплазати – немаром не засејати део њиве, направити пропуст при орању или неком послу

опричати – испричати

орно – подесно за сетву, обраду (о земљишту)

отале – одатле, од тог места, од тог времена

отргнути – нагло одвојити од нечега, измаћи контроли

П

пајатли – добро, ваљано

паметњаковић – школован без здраворазумља

пинтор – мајстор који прави бурад и каце од дрвета

пландовати – налазити се у хладу у време дневне жеге

погача – пшенични хлеб

погибељ – изложеност несрећи, пропасти

полаганчиц – полако, споро

поманитати – избеумити се, разјарити се, разгневити се

помено – по мало

постат – део њиве који се заузме када се жање или копа

поткивачница – радионица у којој се поткивају волови и коњи

потље – после

пракљача – даска са рукохватом за прање рубља лупањем

прегнати – претерати, постати неумерен

презалогаити (се) – појести мало, на брзину
прекада – чин прекађивања обредног колача
прекађивати – сечење славског колача, освећење
славског жита; издавање подушја, парастоси
прируђети – просушити се на сунцу (о земљи)
прјесек / пресек – преграда у амбару, сандук за жито
прокиснути – узљутити се, покварити се (о јелу); по-
чети прокишњавати (о лошем крову)
просвора – квасни хлеб кружног облика који се ко-
ристи при служењу литургије у православној
цркви
просидба – понуда брака девојци, прошевина

Р

рабош – комад дрвета на коме се зарезима, цртама
бележе дуговања и потраживања
разбој – направа за ткање; рам уздужне тестере
разњети / ражњети – разнети, опустошити
разуларен – раскалашан, развратан, похотљив, блу-
дан, помаман
раскалашан – расипан, немаран
распудити – растерати
ремен / ременик – каиш (о вршалици)
рудица – предиво, испредена вуна
руковод – руковет, количина пожњевеног жита која
се може обухватити шаком
руо / руво – девојачка спрема, рухо

С

саблазан – раскалашан, срамотан, саблажњив, нечистан, развратан, бестидан

саблазнити – навести на грех, поступком морално кварити

саденак / саденаке / саднак – сада

сајман – непроходан терен

салаш – грађевина оплетена прућем за смештај и сушење кукуруза у клипу

саплитати (се) – заврзивати се за нешто, најчешће у мраку, бездану

сатарити – изгубити

свитац – инсекат која се појављује кад зри пшеница светлећи ноћу треперавом светлошћу

себица – непрепечена ракија, мека (10–12 гради)

сетовати – саветовати

скрцумати се – сломатати се, претурити се

собра – трпеза, постављен сто са јелом, софра

солило – место на коме се стоци даје со

сомун – куповни хлеб, бели пшенични хлеб, векна

сотворити – створити

сплеткарош – који води интриге

сподићи – подићи, одгајити

спомоћи – помоћи

споради – због, ради (нечега)

стог – сено или пшеница саденути на кружној основи око коца, стожера

страовати – страховати, стрепети, плашити се

стрмоглавити се – пасти, сурвати се, стровалити се

стровалити се – срушити се, сурвати се
суманут – који је без ума
сумашедши – који је сишао с ума
сутон – сумрак

Ѓ

сеђети – седети

Т

тамљан – тамјан, миришљава смола која се употре-
бљава приликом кађења
тандркати – правити велику буку
тестере – алатка за стругање дрвета, тестера, пила
разних облика и величина: ручно (себевук),
попрјеко, бичкија (канавлија), уздужно
тишљер – столар
траћити – улудо губити (време, новац, имање)
тркнути – отрчати по нешто
трлица – направа којом се одваја дрвенасти део ко-
нопље од нити
трњина – врста дивљег плода изразито црне боје
труд – гљива која се, просушена, употребљава за па-
љење ватре кресивом
тувити – памтити, сећати се, држати у памети
туде – ту, на том месту
тујнак / туј / тујна – ту, на том месту
тумарати – кретати се без циља, лутати, ићи по
мраку
турити – метнути, ставити, поставити

Ђ

ћепаница – цепаница

У

уже – упредене стабљике стрног жита у који се везу-
ју снопови

узвијонут – бити нереалан, глупирати се

узјогунити се – успротивити се, држати се нечег
неодступно

уићи – ући

ујам – плаћање у натури за учињену услугу

уктати – лармати, насртати

упреподобити се – укрутити се, покушати се пред-
ставити у лепшем светлу

урадак – урађен посао, направљено нешто, учинак

уранак – пред излазак сунца, рано устајање

урнебесати – драти се, галамити

урнисати – уништити, растурити, разорити

усев – оно што је засејано: житарице, поврће, усев

учињети – учинити, обавити, остварити

Ц

препуља – земљана посуда за печење хлеба, јела на
огњишту

Ч

чакмак – кресиво, огњило, оцило који ударом у белутак камен производи искру која падом на труд (гљива за паљење ватре) даје жишку

чакнут – ментално начет, луцкаст

чељаде – особа, људска јединка, члан породице

Џ

џаба / џабе – бесплатно, без накнаде, испод сваке цене

џада – друм, покалдрмљен пут

џемат – заселак

Ш

штага – много

штуро – рђав, усушен, који није једар

шубер – мала вратанца кроз која се избацује ђубре из штале; капак на таваници

Уместо поговора

У својим записима господин Стевановић сасвим свесно и оправдано користи облике казивања својих предака који нису у складу са нормативним језичким и правописним узусима ововременог србског језика. Дакле, није у питању некаква врста „неписмености“, већ ослањање на аутентични говор драгачевског краја којем аутор дугује сваку врсту синовског поштовања...

Милоје Стевановић баш својим „неправилним“ казивањем чува једно правилно живљење у пунини, много важније но језичко „договорено општење“ по начелима помало саможивог разума. На овај начин он се смерно и смисаоно, заправо праведно људски, поклања свом завичају и богатој језичкој србској отаџбини.

Потребно је навести и то да у језику који Драгачевци данас баштине постоје гласови за

које не постоји видљива ћирилична ознака (рецимо код речи као што су *изјелица*, *изјесџи*, *козји*, *изјуџира*... – умекшани палатални глас ж – није з, а није ни ж нити жз), па њих аутор предочава двословном графемом зј, а код речи *сјекира*, *сједи*, *сјекирација*, *исј*, *џосјеци*, *џосјек*, *џосјеџиџи се*... (само са другим гласом – умекшани палатални глас ш – није с, није шс, а ни шћ), то чини једнословном графемом џ (с са додатком надредног дијакритичког знака).

Слободан Николић, професор србског језика
Казивања, пето изд., Гуча, 2022, стр. 23–24.

Садржај

<i>Хлеб живота</i> (Александар Ж. Петровић)	7
---	---

ЉЕБА МИ И СОЛИ

<i>Пређе слово</i> (Милоје Стевановић).	13
---	----

Драгачевским путeljцима	21
Мукотрпан је пут до љеба	22
Беж-ђубрета на-њиви, мршава погача на трпези	25
Брез орача нема љеба ни колача	25
Како посијеш тако ћеш пожњети	26
Жетвена радос	28
По вр свега вршај	30
Воденица поточара	32
Нема љеба без мотике	34
Беријоци и комишијоци	35
До погаче мораш и у дрвосече д-идеш	37
С Божјом помоћу	38
Машине одњеше радос	41

Поштуј оца и матер своју	45
Да со не обљутави	49
Живот је школа	55
Боље ти је изгубити село но обичај.	61
Добар ко љеб	64
Говорећи да су мудри, излуђеше	66
Ко не ради да не-једе	68
Рад спашава а доконе руке ђаво упосли.	72
Што обећаш оно да испуниш	76
Нико ко Бог	77
<i>Речи на увору кое у овој иричи сїоменуемо.</i>	<i>85</i>
<i>Уместо њоџовора (Слободан Николић)</i>	<i>100</i>

Милоје Стевановић
ЉЕБА МИ И СОЛИ

Ауторско издање

На корицама: Божидар Плазинић, Црква брвнара
Светиої Николаја Мирликијскої у Лозници код Чачка,
цртеж • Технички уредник и коректор: Јелица Недић
• Компјутерски слог: Таџјана Божић • Штампа:
Маестро 111 Чачак 2024. • За штампарију: Иван
Перишић • Тираж: 500 примерака •
ISBN-978-86-907753-8-5

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-3

СТЕВАНОВИЋ, Милоје, 1949-

Љеба ми и соли / Милоје Стевановић ; илустратор Божидар
Плазинић. - Београд : М. Стевановић, 2024 (Чачак : Маестро 111).
- 102 стр. : илустр. ; 17 cm

Тираж 500. - Стр. 7-9: Хлеб живота / Александар Ж. Петровић.
- Стр. 100-101: Уместо поговора / Слободан Николић. - Речи на
увору кое у овој причи споменуемо: стр. 85-99.

ISBN 978-86-907753-8-5

COBISS.SR-ID 149700873